

Česko-lužický věstník

číslo 10 / říjen 2018

ročník XXVIII

K sejmiskim wólbam we wosmym wólbnyim wokrjesu

Hač ja runje njebydlu
W wosmym wólbnyim wokrjesu,
Hdžež do sejma sakskeho
Wolic hotuja nětk' so,
Dha mi tola naleži,
Zo by Serbam we sejmi
Město njejšle zhubjene,
Snadz přez wólbny njecyle.
(...)

A tak džensa z noweho
Dowěru mam do toho:
Zo b'dža Serbjo wosebje
Zaso džeržeć hromadže.
Duž wšak znowa wuzwolće
Sławnoh' Serba, kotryž je
hižo tajki dohi čas
Zastupił we sejmje was.
Wón je kubler we Chrósćicach
Srjedža tarn we serbskich wsach;
A je znaty wšudže dosć,
So ma we sejmje zamóžnosť.
Tajki muž wšak zawěsće
Wjacy plaći we sejmje,
Hač što druhu, kotryž je
Z woprědka drje bojazny.
Nowy wólbny zakoń je
Hišće chětro njeznaty,
Ale ničto toho dla
Njewostaj so wolenja.
Hdyž tarn zaso budžetaj
W sejmje sedžeć Serbaj dwaj,
Njezapomntaj na Serbow,
Wo to prošu džensa jow.
Hdyž tarn zaso jednanja
Budža železnicow dla,
Zastuptaj za Lužicu,
Železnicow chudobnu.
W Serbach nětko, kaž so zda,
Železnicu natwarja,
Zady kóždej' posleńcy
Nimo hić pak njemóže.
Jara wjele bych mohł snadz
Džensa hišće napisać,
Tola njecham Nowinu
Wobćežować přez měru.

W Bukojnje, 15. septembra 1899.

Falka, g. p.

Ke sněmownim wólbam v osmém volebním okrese

I když nemám bydliště
v osmém volebním okrese,
kde se právě chystají
saské volby sněmovní,
přesto musím starat se,
aby nyní Srbové
pro neúčast ve volbách
nepřišli snad o mandát.
(...)

A proto dnes znova tu
chovám pevnou důvěru,
že zvláště naši Srbové
budou držet při sobě.
Proto volte v onen den
slovutného Srba jen,
který po tak dlouhý čas
zastupoval v sněmu vás.
Je to statkář v Chrósćících,
tam uprostřed v srbských vsích,
a tím všude známý je,
co ve sněmu dokáže.
Každý jistě rozumí,
že tam bude platnější
nežli jiný, který se
bude chovat bázlživě.
Nový zákon volební
ještě dobře znám není,
ale proto nikdo snad
nemá volby zanedbat.
Když ve sněmu usednou
dva Srbové najednou,
prosím: mějte v paměti
svoje Srby v Lužici.
Bude-li se jednat víc
o té stavbě železnic,
za Lužici vystupte,
ta na dráhy chudá je.
Srbský kraj teď, jak se zdá,
železnici dostat má,
nemůže však, to se ví,
vést každému za humny.
Mohl bych tu jistě snad
ještě tuze mnoho psát,
Noviny však nebudu
obtěžovat nad míru.

V Bukojně 15. září 1899.

Falka, obecní představený

SN roč. 58, č. 37, 16. 9. 1899, str. 428 (<https://www.serbski-institut.de/mat/dnlarchiv/sn_1899_804.pdf>),
přeložila **Zuzana Bláhová-Sklenářová**.

Theremistka Carolina Eyck s bratrem Romanem navštívili během krátkého koncertního turné po České republice také Lužický seminář a prohlédli si skvosty Hórnikovy lužickosrbské knihovny, foto Eliška Oberhelová

Báseň na titulní straně je pěknou ukázkou předvolební kampaně na stránkách Serbských Nowin před sto dvaceti lety. Situaci osvětluje výzva na str. 430 téhož čísla SN, která propaguje stávajícího poslance, statkáře Michala Koklu z Chróscic, a mimoděk osvětluje dobové volební praktiky. Z textu je vidět, že v tehdejší Sasku byly volby nepřímé: voliči volili volitele, kteří teprve sami volili poslance. U nás se do zemského sněmu i Říšské rady volilo přímo již dříve. Zajímavé je, jak zásadním politickým tématem byla tehdy v Lužici výstavba železniční sítě. Výzva vyšla v SN vícekrát; jak volby dopadly, po tom už jsme nepátrali.

Wólby do sakskeho sejma.

W bližším času změje so wudospojnaca wólba we 8. wjesnym (Kamjenskim) wólbnym wokrjesu. Wšitkich derje zmyslenych, kraloswěrných wuzwolerjow tego dla naležnje napominamy, jenož takim wólbnym mužam swój hłós wotedać, kotřiž za to rukuja, zo so naš do ta lny krajnosejmski zaposłanc

knjz kubler **Michał Kokla w Chróscicach,**

kotryž je so hižo ze swojim skutkowanjom w krajnym sejmje wupruhował, zaso wuzwoli. Wosebje na to kedźbliwe činimy, zo chcyli so wuzwolerjo skerje lépje w jenotliwych wólbných podkrjesach wo postajomnych wólbných mužach zjenoćić, zo bychy so hłoso njerozpjěřiše.

W Budyšinje 6. septembra 1899. **Predsydźer konservativneho towarstwa w III. saskim kějzorstwosejmskim wólbnym wokrjesu.**

Volby do saského sněmu.

V nejbližší době se budou konat doplňovací volby v 8. venkovském (Kameneckém) volebním okrese. Všechny dobře smýšlející a králi věrné voliče proto naléhavě vyzýváme, aby dali svůj hlas jen těm volitelům, kteří ručí za to, že bude znovu zvolen náš do s a d n í poslanec zemského sněmu,

pan statkář **Michał Kokla z Chróscic,**

kteřý se svým působením v zemském sněmu již osvědčil. Zvláště upozorňujeme, aby se voliči nejlépe v jednotlivých volebních okresech domluvili na kandidátech na volitele, aby se netřístily hlasy.

V Budyšině 6. září 1899. **Předseda konservativního spolku ve III. saském říšskosněmovním volebním okrese.**

Připravila **Zuzana Bláhová-Sklenářová.**

NOVINY

Z DOMOVA

► Jurij Luščanski o postojích T. G. Masaryka k Lužici

Oslavy „Roku republiky“, tedy století od vzniku ČR, nejsou naplněny jen populárními akcemi. Liberecká Krajská vědecká knihovna připravila i přednášky a prezentace z historie na vysoké odborné úrovni. Na středu 19. září pozvalo vedení knihovny spolu se spolkem SAL (Societas Amicuum Liberec) předsedu Matice lužickosrbské Jurije Luščanského, aby z pohledu Lužických Srbů komentoval postoje prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Představeny byly rovněž osobnosti Lužice, s nimiž se Masaryk setkal nebo o jejichž práci se zajímal. S Lužickými Srby se Masaryk seznámil již na studiích v Lipsku v roce 1876, kdy – dle přednášejícího – mohly vzniknout myšlenky předcházející spisu *Nová Evropa*. Úvahy z této knihy tvořily leitmotiv přednášky, protože Masaryk zde uvažoval o začlenění Lužice do Československé republiky.

Luščanski zvolil jako sparringpartnera pro přednášku libereckého historika Jiřího Bartoše Sturze, který v průběhu výkladu předčítal citáty z knihy Karla Čapka *Hovory*

Jurij Luščanski před libereckou knihovnou, foto Milan Turek

s T. G. M. Přednáška tak nabyla vysoké úrovně i atraktivnosti pro posluchače. Z následující diskuse bylo zřejmé, že osudy Lužice jsou pro mnohé české občany málo známé. Z krátkého vystoupení předsedkyně Spolku SAL Jany Vančatové vyplynulo, že existuje zájem, aby historie Lužice i její současnost se mohly stát inspirací pro rozšíření kulturní spolupráce v Euroregionu Nisa. Svou účastí podpořil přednášku i senátor Michael Canon z Chrastavy a liberecký primátor Tibor Batthyány, který se k přednášce následně dokonce vyjádřil na svém oficiálním facebookovém profilu: „Dnes jsem si v Krajské vědecké knihovně vyleschl velice zajímavou přednášku předsedy Matice lužickosrbské Jurije Luščanského o historickém vývoji našich vztahů a o tom, jak přátelsky na tuto slovanskou menšinu nahlížel Tomáš Garrigue Masaryk. Lužičtí Srbové mají můj velký obdiv, protože i přes neuvěřitelnou nepřítelství historie si pečlivě střeží své tradice a jsou nesporně hrdí na to, kým jsou. My Češi jsme s Lužickými Srby vždy žili v přátelském soužití a dnešní spolupráce s nimi je jednou z těch, které stojí za to rozvíjet!“

Luščanského vystoupení ve velkém sále knihovny se zúčastnilo na padesát posluchačů – buď pracovníků v kultuře, nebo občanů, kteří se zajímají o tužemskou, ale i přeshraniční historii a politiku.

Milan Turek

Z HORNÍ LUŽICE

► (PB 2018/9) **Před 200 lety se ve Wjerbně narodil Matej Wařmo (1818–1898), lužickosrbský misionář Ochranovské jednoty,** který působil mezi eskymáky (Inuit) v Grónsku (1846–1855, 1859–1883) a na Baffinově ostrově (1857–1858) a zanechal dodnes cenné etnografické zápisky. Na rozdíl od svého spolubratra Jana Awgusta Měrcinka však

není tak znám. Lubina Malinkowa jej připomíná obsírným článkem. Založení misijní stanice na Baffinově ostrově si vyžádali angličtí velrybáři. Wařmo uměl domorodý jazyk už z Grónska a proto se s místními lidmi brzy spřátelil; v deníku, který je uložen v ochranném archivu, zaznamenával postřehy o jejich kultuře a kritizoval evropský vliv, který jim nepřinášel nic dobrého. Další údaje obsahují zprávy pravidelně podávané na ústředí Jednoty. Po návratu do Lužice se věnoval lužickosrbskému misijnímu působení.

► (PB 2018/9) **Při srpnové opravě kostelní věže v Bukecích se v makovici našly dobové dokumenty z oprav roku 1935 a 1973.** Zářijové číslo časopisu *Pomhaj Bóh* přináší jejich doslovné znění. Starší sepsal místní truhlář Pawoł Lubjenski, podává dějiny Bukec a popisuje obec ve své době, vyjadřuje se i ke stále tísnivějším poměrům v Německu. Mladší text psal Pawoł Grojlich, je to jen krátká zpráva místní domovinské skupiny o situaci Lužických Srbů v Bukecích a v NDR, zato s podpisy všech 75 členů. Dokumenty byly vloženy zpět do makovice a přidány k nim materiály ze současnosti – popis dnešní bukecké farnosti od Mato Krygara a vzpomínky Marko Grojlicha (syna Pawoła Grojlicha), výtisk *Serbských Nowin* a časopisu *Pomhaj Bóh*.

► (SN 3. 9.) **Od pátku 31. srpna do neděle 2. září se v Budyšině konal festival Woda-wumělstwo-swětło (Voda-umění-swětlo),** který organizoval Budyšínský turistický spolek. Akce se zúčastnilo asi 20 000 návštěvníků, připraven pro ně byl bohatý program s významným lužickosrbským podílem. Zájemci tak zažili dvojí vernisáž v Lužickosrbském muzeu, Budyšínskou noc poezie v pátek 31. srpna nebo kulturní večer lužickosrbské skupiny Škit Budyšin.

► (SN 11. a 20. 9.) **Lužickosrbská umělkyně Wórša Lanzyna z Barta oslavila v úterý 11. září 90. narozeniny.** Je známa ilustracemi mnoha knih nakladatelství Domowina nebo plakáty Německo-lužickosrbského národního divadla, zvláště úspěšně se věnovala také keramice. Pochází z Delní Kiny u Budyšína, studovala mimo jiné v Praze a Lipsku. Jejím mentorem byl Měrcín Nowak-Njehornski. Je členkou Kruhu lužickosrbských výtvarných umělců a v roce 1987 se stala jeho předsedkyní. Nyní budyšínské informační centrum v Lužickosrbském domě (SKI) připravilo speciální výstavu Wórša Lanzyna – Žiwjenje a tworjenje.

► (SN 26. 9.) **Iniciativní skupina Serbski sejm vyzývá k účasti ve volbách do autonomního lužickosrbského parlamentu.** Setkání uspořádala v Radworu, Budyšíně a v dalších obcích. Na zajímavý, ale kontroverzní večer v Chrósćicích dorazilo v pondělí 10. září asi 60 zájemců. Iniciativa si od parlamentu slibuje možnost získat autonomii a tím lepší vyhlídky pro zachování lužickosrbského jazyka a kultury, oponenti upozorňují na nevyřešený právní základ a problematiku legitimitu voleného parlamentu. Volební výbor potvrdil v pondělí 17. září 34 kandidátů pro volby, které jsou ohlášeny na 27. října 2018.

Z DOLNÍ LUŽICE

► (PB 2018/9) **Dolnolužickosrbská bible z roku 1868 je nyní dostupná na internetu.** Na webu chotěbuzské pobočky Lužickosrbského ústavu <www.dolnoserbki.de> tak

vedle slovníků, textového korpusu, souboru nahrávek autentické dolnolužickosrbské mluvy, pravopisné příručky a sbírky přísloví a rčení najdeme i nový odkaz „Dolnoserbka biblja 1868“, pod nímž každý může číst digitalizovaný biblický text jak ve starém pravopise – buď původní frakturou, nebo převedený do antikvy –, tak v pravopise nynějším. V textu se dá klasicky vyhledávat až do úrovně veršů.

► (NC 5. 9.) **Studenti Dolnolužickosrbského gymnázia se seznamovali s lužickosrbskými institucemi.** V Lužickosrbském domě v Chotěbuzi na ně čekali zástupci Nadace lužickosrbského národa, Domowiny, Lužickosrbského národního souboru, Lužickosrbského ústavu, nakladatelství Domowina a redakce Nowého Casniku. Zároveň navštívili Lužickosrbské muzeum, lužickosrbskou redakci stanice RBB, Jazyková střediska Witaj a ABC. Na radnici se setkali s Annou Kósacojc-Kozelowou, zodpovědnou za lužickosrbské záležitosti. Studenti měli připravené otázky, o kterých se zástupci jednotlivých institucí hovořili.

► (NC 12. 9.) **Rada pro lužickosrbské záležitosti v Braniborsku nepodporuje blížící se volby do Lužickosrbského sněmu.** Podle jejího předsedy Torstena Macka může vznik sněmu způsobit více škody než užítku. K jeho vzniku jsou zdrženliví i zástupci politických stran. Aby vznikl skutečný menšinový parlament, který by měl kompetence zákonodárního sboru, bylo by nutné změnit ústavu a přijmout další zákony. Vznikem sněmu může dojít ke snížení vlivu ostatních

lužickosrbských organizací, zejména Domowiny a Lužickosrbské rady.

► (SN 17. 9., NC 19. 9.) **Ve Zlém Komorově (Senftenberg) se konala dvoudenní hospodářská konference „Quo vadis, Lužyca“.** Akce, již uspořádala Domowina ve spolupráci s pracovní skupinou budoucnosti Lužice, přivábila okolo 120 účastníků, a to včetně odborné veřejnosti. Stěžejním tématem byly strukturální změny a jejich vliv na obyvatele Lužice. V rámci konference zazněly příspěvky autorů z technických i humanitních a společenských vědních oborů, např. o následcích omezování těžby uhlí, jejich sociálních dopadech na obyvatele Lužice a možných směrech, kterými by se Lužice mohla vydat. Po čtvrtetných přednáškách následovalo v pátek šest seminářů. V živé diskusi se účastníci věnovali například potenciálu mnohojazyčnosti v regionu, potřebám lužickosrbských institucí za 20 let anebo lužickosrbským zvláštnostem v oblasti turistiky, kultury a kreativní ekonomiky.

ZE SVĚTA

► (PB 2018/9) **Lužickosrbský spolek (Wendish Heritage Society) v Jižní Austrálii vybudoval vzpomínkovou stezku po šesti nejstarších sídlech lužickosrbských vystěhovalců.** Na každém z míst stojí pamětní informační tabule. Více na <www.wendishheritage.org.au>.

Ze Serbských Nowin podává Alena Pawlíček, z Nowého Casniku Josef Blažek a z Pomháj Boh Zuzana Bláhová-Sklenářová.

TÉMA

Krabice říšskoněmeckých marek pod postelí

*V říjnu oslavila své významné jubileum čestná členka Společnosti přátel Lužice, profesorka **Libuše Hrabová**. Při této příležitosti jsme ji požádali o vzpomínky na Lužici před 70 lety.¹*

Jak jsem našla vztah k Lužici

Je to asi podivné, ale ke vztahu k Lužici mne přivedla jedna mladá Němka. Krátce před Vánoci 1943 jsem se dostala se spálou na infekční oddělení nemocnice v Ostravě-Zábřehu. Po dvojtátkách, která se stejnou nemocí ležela na vedlejší posteli, uložili na ni mladou dívku, asi o pět-šest roků starší než jsem byla já. Jmenovala se Gerlinde a byla to Němka z Říše. Jak se dostala do ostravské nemocnice, nevím. Po pěti letech výuky němčiny na gymnáziu (osm hodin týdně!) jsem s ní jakž takž mohla konverzovat. Ovšem problém byl o čem. Rozhodně ne o situaci na frontách. Tak jsme se jedna nad druhou vytahovaly svou kulturností. Padlo také jméno Lessing a Mina z Barnhelmů. Podotkla jsem, že jméno Mina dal své lásce i básník Jan Kollár. Gerlinda se hned zeptala: „Ona byla Němka?“ Měla jsem říct ano, ale byla jsem už poučena, že otec „Slávy dcery“ byl lužic-

¹ Text je jen minimálně redakčně upraven. Ponecháváme regionální a dobová specifika autorčina jazyka. Pro neznalé: stolařství se na Moravě a ve Slezsku říká běžně místo truhlářství (jde o standardní moravismus, tj. spisovnou variantu); dřívě běžné „zatměly jsme“ znamená „zastihla nás na cestě tma, nestihly jsme dojít za světla“.

kosrbského původu a dal Kollárovi lužickosrbské knihy, a tak jsem řekla, že byla Lužická Srbka. Gerlinde se zeptala: „Co to je?“ Řekla jsem: „To jsou přece Slované v Německu.“ Tady jsem narazila. „V Německu žádní Slované nejsou!“ Tehdy jsem netušila, že se to tak učila ve škole, jak bylo Hitlerovým režimem přikázáno. Došlo mi však, že přesvědčovat ji by bylo marné, že mi tady ani Jirásek ani Svatopluk Čech nepomůže. Velice jsem se styděla za to, jak málo o Lužici vím. A od té chvíle jsem hledala skutečné prameny a živé Lužické Srby.

Otevření světa 1945

Rok po mém návratu z nemocnice se fronta přiblížila k Ostravě a 30. dubna došla až do středu města. V červnu jsme se vrátili do školy a na podzim už od zasklívání oken ve školní budově i do školních lavic. Tehdy jsem se doslechla, že se v říjnu bude v Praze konat mezinárodní kongres studentstva a že delegace některých národů přijedou i do Ostravy. Přihlásila jsem se do kursu pro průvodce a tlumočníky. A tak jsem se mohla účastnit večera v sále ostravské Nové radnice, kde jsem skutečně našla delegaci lužickosrbských studentů. Byli to Jan Donat, Jan Šolta, Kata Miklec, čtvrtý byl Marko Šleca, Lužický Srb, který byl jako jediný přijat do československého vojska v Anglii a chodil ještě v uniformě. S Katou jsme se rychle skamarádily, později si psaly, ale vrátila se brzy do Lužice a už jsem se s ní nesetkala.

Foto archiv rodiny

Odbočka Společnosti přátel Lužice v Ostravě

Myslím, že není příliš známo a snad se o tom ani nic nenajde v archivu Společnosti přátel Lužice, že se v Ostravě v létě 1946 vytvořila odbočka SPL. Z Ostravy je do Lužice daleko, mnohem dál než ze severočeských měst, která vždy udržovala s Lužicí styky. Obyvatelé Ostravska nikdy moc o Lužických Srbech nevěděli. Ale měli vlastní zkušenosti s německým tlakem ke germanizaci Slezska a východní Moravy a proto rychle porozuměli, že je třeba po rozkladu Německa pomoci především Lužickým Srbům, aby netrpěli nadále důsledky útlatu nacistického režimu.

Když pan Bohumil Marek vyhlásil v novinách, že svolává zakládací schůzi odbočky SPL, sešlo se dosti lidí a bylo možno ustavit její výbor. Pan Marek se stal předsedou odbočky, tajemnicí Věra Stránská, mladá úřednice, která byla za války poslána na práci do Německa a dostala se do Wětošowa v Dolní Lužici. Našla tam oporu a pomoc v lužickosrbské rodině Kačcových ze sousední vsi Sušowa.² Vřelý a téměř příbuzenský vztah mezi ní a touto rodinou trval až do Věřiny smrti. Podobně trvalo i naše přátelství.

Pana Bohumila Marka jsem si velice vážila. Pokládala jsem ho za starého pána, protože mnoho věděl, mnoho lidí znal a mnoho lidí znalo jeho, protože měl šedivé vlasy a dceru v mém věku. Teprve později jsem zjistila, že mu bylo tehdy pouhých 42 let. Pan Marek zařídil, že jsme měli úřední hodiny jednou týdně od pěti do šesti v jedné kanceláři v domě v centru města. Tam jsem někdy úřadovala, když pan Marek ani Věra nemohli.

Naše pomoc Lužici byla především v tom, že jsme sbírali ošacení, boty a potraviny pro obyvatele válkou zničených oblastí. Ale hlavní pomocí pro Lužici bylo sbírání marek, které u nás už neplatily, ale v Německu byly stále v oběhu. Ty nám lidé rádi nosili do kanceláře. Já jsem je schovávala v kovové krabici pod postelí, pan Marek se pak staral, aby se přes ústředí SPL dostaly do Budyšina, kde jimi Domowina platila stroje pro tisk připravovaných lužickosrbských novin.

Naše cesta do Lužice

V červnu roku 1947 jsem maturovala. Domluvila jsem se s Věrou, že se spolu podíváme do Lužice. Byl to takový zvláštní čas, kdy se mohlo i to, co se dříve ani později nesmělo. Německu chyběli spolehliví policisté stejně jako učitelé, kteří se nezkompromitovali s nacistickým režimem. Hranice nebyla příliš hlídána. Když jsme přijely do Varnsdorfu, podařilo se nám podle rady Věřiných kolegů z odbočky firmy, kde pracovala, za bílého dne projít zadem kolem budovy celnice do Německa. Projít se podařilo až na nádraží v Seifhennersdorfu. Horší bylo dvouhodinové čekání na vlak v tmavé a nepříliš čisté čekárně. Koupily jsme si jízdenky do Budyšina,

v Lubiji nám však průvodčí řekl, že musíme vystoupit, protože po deváté večer vlaky v Německu nejezdí. Bylo ještě světlo. Rozhodly jsme se tedy, že půjdeme pěšky a buď do rána dojdeme, nebo někde najdeme nocleh. Šly jsme víc než dvě hodiny, když se před námi na kopečku objevila krásná vesnička s kostelem. Obě jsme měly pocit, že tam musíme dojít a tam se rozhodneme. Když jsme se blížily ke kostelu, už se dost stmívalo. Ale ještě jsme uviděly po levé straně cesty dům s velikou tabulí s nápisem BLIDARNJA, tj. stolařství. V domě bylo tma. Jak jsme tak před ním stály, uslyšely jsme zpěv. Šly jsme za hlasy na hřiště, kde seděla lužickosrbská mládež a zpívala. Když jsme došly a posadily se, zpívali právě lužickosrbský překlad české Andulky šařářovy. Pak jsme se představily. Zavedli nás do stolařství, kde nám paní řekla, že o půl dvanácté tam zastaví auto z Domowiny, které veze od hranice sbírku šatů a marky a vezme nás do Budyšina. Takže o půlnoci jsme byly na místě.

Další den jsme objevovaly Budyšín, který ani Věra neznala. Navštívily jsme provizorní kancelář Domowiny, mohly jsme krátce pozdravit hejtmana dr. Jana Cyže, navštívit kostely i hřbitovy s hroby slavných lužickosrbských vlastenců. Další den jsme odjely vlakem přes Zhořelec do Chotěbuze. Ve Zhořelci na nádraží stále ještě stály vlaky s Němci odsunutými z Polska, kteří tam tábořili již dlouhou dobu. Na cestující okolo hrozili a vykřikovali, že každý, kdo něco má, by měl třetinu dát jim.

Do Chotěbuze jsme dojely navečer a znovu se opakovala situace z Lubije: v noci vlaky nejezdou. Opět jsme vyšly na silnici, tentokrát směrem na severozápad. Byl krásný večer a těšily jsme se, že brzy dojdeme do oblasti lužickosrbských vsí. Kus za městem nás však zastavil pán, který čekal na manželku, a varoval nás, ať nechodíme dál po cestě kolem letiště, že tam jsou Rusi a střílejí. Doporučil nám odbočit vpravo do Žylowa. Po cestě lesíkem jsme našly Žylow a řekly jsme si, že zaklepeme na první chalupu a poprosíme o nocleh. Než se v domě něco pohnulo a než otevřeli, zjistila jsem, že na něm visí tabulka POLIZEI. Ale Věře se podařilo policajta přesvědčit, že jdeme ze služby a zatměly jsme. Neubytoval nás, ale doporučil nám přenocovat v Lesním hotelu. Ten jsme samozřejmě už potmě nenašly. Noc byla teplá, Lesní hotel nahradil skutečný les, kde jsme se skrčily pod keřem a usnuly. Vzbudily jsme se za svítání, trochu se upravily, vzaly batohy a vyšly z lesa.

Venku jsme zjistily, že jsme spaly uprostřed vsi, která obloukem lemuje malý lesík, v němž jsme ležely. Nikdo nás neviděl vstávat ani se vracet k silnici. Cesta do Sušowa tvala celý den. Na „zkratce“ kolem Myšyna se nám podařilo zabloudit v bažině, takže jsme přišly ke Kačcům unavené, hladové a špinavé. Ale paní Kačcowa viděla Věru moc ráda a mne také tak trochu přijala do rodiny.

Zůstaly jsme u Kačcových asi pět dní. Jejich domek stojí v lese mezi Sušowem a Borkowoy, za ním leží pole, v jejichž ornici je zamíchána spousta střeptů z hliněné keramiky lidu lužických popelníkových polí, kultury doby bronzové a starší doby železné, která existovala v mnoha oblastech střední Evropy do třetího století př. Kr. Za Borkowoy leží její velké hradiště. Jeho rozsáhlá plocha byla prokopána – ne pro archeologický výzkum, ale pro koleje úzkokolejky, která přitom mohla být vedena jen o kousek dál vně valů. Na těch blíže k Borkowám byla postavena o něco později Bismarckova věž z červených cihel (za doby NDR byla přejmenována na Věž mládeže, dnes se zase jmenuje Bismarckova). Takové „okrašlování“ hradiště asi souviselo s pověstmi, které se s ním pojí, totiž že z něho vyjíždí v noci lužickosrbský král po koženém mostě, jenž se před ním rozvinuje a za ním zase stáčí. Lužickosrbského krále dal už v 18. století mezi venkovany hledat pruský král Fridrich II., ale bez úspěchu.

Když jsme se vrátily a s nadšením vykládaly o hradišti, prozradil nám starý pan Kačc, že můžeme najít keramikou lužické kultury u nich za domem, kde si brali písek pro stavbu přístavku. Podařilo se nám v jámě najít ohniště obložené kameny, v jehož středu stála velká hliněná nádoba, popelnice s popelem nebožtíka, a kolem menší hrníčky a nádobky, v nichž zřejmě byly dary potravin na cestu na věčnost. Nádobky, které byly zachovalé, mám dodnes. Když jsme tam hrabaly, přišel zase pan Kačc a ptal se, jestli víme, komu to patřilo. Řekla jsem, že lidu lužické kultury, ale on tvrdil, že to schovaly

² Oficiálně dolnolužickosrbsky Zušow; původní forma však byla jistě Sušow a ke změně došlo pod vlivem německé formy jména (E. Eichler: Ortsnamen der Niederlausitz, Domowina Bautzen 1975) – red. pozn.

„tajke maľke ludky“, které měly „tajke maľke necki“ a žily tam, dokud nepřišly zvony do světa. Pak řekly „to my dyrbimy mrěš“ a zmizely v zemi.

Další den jsme šly navštívit sousedy ve statku na křižovatce, Věřiny známé. Přišly jsme k dřevěné bráně do dvora a slyšely jsme za ní mluvit lužickosrbsky. Když jsme zaklepaly, rázem se srbsština změnila v němčinu, která se zase ztratila, když otevřeli a poznali Věru. Jejich reakce nám ukázala, jak těžké bylo i pro lidi z venkova zachovat si pod tvrdým dohledem nacistického režimu jazyk. Nacisté popírali existenci Slovanů v prostoru Německa především z důvodu, že by umožnila pochybovat o čistotě germánské rasy. Zákazy lužické srbsštiny zasahovaly i do oblastí za císařského Německa respektovaných, do činnosti katolické i evangelické církve. Ani v kostele se nesmělo kázat nebo zpívat lužickosrbsky. Lužičtí Srbové museli do armády, ale nesměli být dva v jednom oddílu.³ Jen pochovával-li se lužickosrbský voják, který padl na frontě, bylo dovoleno konat pohřební obřad lužickosrbsky.

Poslední den jsme si půjčily od paní Kalcové její sváteční kroje a šly jsme navštívit lužickosrbského učitele pana Jordana, důchodce, v sousední vsi.⁴ Pak už jsme vlakem z Wětošowa odjely zpět do Budyšina. Vzaly jsme s sebou Ernu, dceru Kalcových, která nikdy nebyla v Horní Lužici. Zažily jsme v Budyšině horečné přípravy vydání srbských novin Nowa doba, rozloučily jsme se s Ernou a autem Domowiny, které tentokrát jelo prázdné k hranici, jsme se dostaly na místo vhodné k přechodu. Policajti nás potkali až na české straně a ani se neptali, co neseme v batohu. Tak jsme došli do Rumburku a další den jsme šťastně dojely do Ostravy.

Čestná členka SPL Libuše Hrabová (1928 v Ostravě) je česká historička, specializující se především na středověké dějiny s důrazem na dějiny hospodářské (dějiny držav olomouckého biskupství), dějiny historiografie, dějiny Polabských Slovanů a související christianizaci. V letech 1952–1970 působila na Filozofické fakultě Univerzity Palackého. V roce 1970 musela fakultu opustit a pracovala pak jako knihovnice ve Státní vědecké knihovně v Olomouci. V roce 1983 odešla do penze, v roce 1990 se však vrátila na FF UP, kde aktivně působila do roku 2017. Čtenářům ČLV je jistě známa její práce Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. (Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006. 323 s. IMXI – Světové dějiny; sv. 1.)*

Paní profesorce Hrabové k jejím 90. narozeninám přejeme pevné zdraví a dostatek energie do další vědecké práce.
Předsednictvo SPL a redakce ČLV

HUDBA

Koncert Caroliny Eyck na německé ambasádě

Ve čtvrtek 20. září se v pražském Lobkovickém paláci – sídle německého velvyslanectví – konal koncert patrně nejslavnější Lužické Srbky dneška, světově vyhlášené virtuosky na theremin, skladatelky, zpěvačky a malířky Caroliny Eyck. Konal se v kupolovém sále, kde kdysi při svých pobytech v Praze hráli i Ludwig van Beethoven či Carl Maria von Weber. A byl to koncert na pozvánku, uspořádán byl mezi virtuosčinými veřejnými produkcemi na festivalech Musica Holešov a Lípa Musica v České Lípě de facto pro tuzemský česko-německý diplomatický a obchodní sbor.

Doprovod Carolině dělali její stálí partneři Christopher Tarnow (klavír), Martinů kvartet (ve složení 1. a 2. housle Lubomír Havlák a Libor Kaňka, viola Zbyněk Paďourek a violoncello Jitka Vlašánková), Karel Košárek (klavír) a Alžběta Jamborová (hoboj). Program

³ Může jít o omyl, nebo to nebylo přísně dodržovaným pravidlem (viz B. Budar: *Byly to zlé časy*, Varnsdorf 2012) – red. pozn.

⁴ Byl to učitel Karlo Jórdan (1885–1967) v Husoké u Wětošowa, syn učitele a národního pracovníka Hendricha Jórdana z Popojc, bratr Hajno Jórdana, učitele a badatele o dolnolužických místních jménech, který padl na Sommě r. 1917 – red. pozn.

avizoval skladby *Sonáta č. 1 pro theremin a klavír* právě Christophera Tarnowa, *Fantazie pro theremin, hoboj, klavír a smyčce* Bohuslava Martinů a *Fantazie pro theremin a smyčcové kvarteto* Caroliny Eyck. Jako přídávky hrály se jedna ze sonát Korly Awgusta Kocora, určená původně pouze pro smyčce, a sólo pro theremin z dílny Caroliny Eyck – název neřekla, ale patrně šlo o její inspiraci srbskou Lužicí s názvem *Reja*.

Jak vidno, program byl složen z klasiky (Martinů je jeden z mála světových symfoniků, který skládal pro theremin) i moderny. Zařazenými skladbami, uvitacím projevem zástupce německého velvyslance i informacemi uvedenými v tištěném programu navíc zřetelně reflektoval lužickosrbský původ hlavní hvězdy večera. To není samozřejmé. Carolina Eyck sice bývá častým hostem tuzemských i slovenských přehlídek, vystupuje u nás takřka každoročně, přesto při obhlídce webových ohlasů jejich zdejších koncertů Lužiči pohlédnout. Ostatně nevedly ji ani anotace holešovského ani českolipského koncertu. A tak rovněž pro svůj *serbski duch* patřilo vystoupení na ambasádě k výjimečným.

Hra na theremin, tedy hra bezdotyková, při níž se v podstatě máchá rukama do vzduchu, a tak se vyluzují tóny, je vděčná show. Elektrické hudební nástroje a jejich zvuk již nepředstavují fantastickou novinku jako v roce 1920, kdy Lev Sergejevič Těrmen svůj nástroj vynalezl; jsme zvyklí na syntetizátory, elektrické kytary, housle atd. Proto plnohodnotné potěšení ze hry na theremin a úžas v divácích probouzí až vizuální zážitek. A ten Carolina Eyck svou hrou svede podtrhnout jaksepatří. Dynamickou, agresivní a nelitostnou klavírní hru Christophera Tarnowa doplnila při přehrávce jeho *Sonáty č. 1* rozverným kontrapunktem: svému thereminu chvílemi hrozila ukazovákem, chvíli ho pomyslně hladila pravičkou, celkově zklidňovala Tarnowovo přerývané tempo. V následné *Fantazii* Bohuslava Martinů šlo o vyvážený a uměřený symfonický výkon, v němž theremin fungoval jako dokonalý souzvuk dalších zainteresovaných nástrojů, jež se střídaly ve vedení přešle drobných, nečekaně se zjevujících a znenadání zanikajících melodií. Třetí *Fantazie* Caroliny Eyck byl jediný příspěvek večera rozdělený do vět. Skladba měla evokovat život na jakési bájně louce, z jejichž záchvěvů postupně byl k slyšení večerní roj světlušek, pohyb koníků, let zlatých ptáků, až se vše spojilo v závěrečný šum obyvatel celé mýtiny na pohřbu jednoho z jejich obyvatel. Tady předvedla Eyck opět jinou hru, minimalistickou, zasněnou, hru třeba přenechávala levičce a pravici objímala se kolem krku a ke své ruce se teskně choulila, jindy naopak pravici jako by čtala do vzduchu tajemná zaklínadla a vysílala je proti obecenstvu; do zvuku smyčců a pizzicat celkově vstupovala plaše, z dálky, jako jejich bázlíva ozvěna. V Kocorově skladbě se opakovalo rozpoložení ze skladby Martinů: šlo o pokornou a úspornou službu melodií a představení oblíbeného autora. Závěrečnou skladbu Eyck doprovázela svými vokály, před posluchači živě nahrávanými na looper. Definitivně tak podtrhla, že v jejím podání je hra na theremin čarodějnickví a že zdroje pro svou hudbu čerpá z mixu slovanských i symfonických melodií a new age nebo islandských div typu Björk či Emiliany Torrini.

Součástí Carolininých produkcí pravidelně bývá naučná vsuvka o tom, jak theremin funguje a jak se na něj hraje. Jazykově nesmírně nadaná a vybavená hráčka ji poskytuje v různých řečech: nejnověji zveřejnila na svých webových profilech dvacetiminutovou anglickou přednášku z konference TEDx v rakouském Dornbirnu z 21. července a minutovou nahrávku z 18. září, již česky (sic) lákala na své vystoupení v tuzemsku. Na koncertu v Lobkovickém paláci se zeptala obecenstva, v jaké řeči si nástroj přeje představit – zda anglicky, či německy. Na naše pošouchnutí z publika bez váhání hovořila německy a lužickosrbsky a bylo poutavé a poučné sledovat, jak náročné pro ni bylo střídát jazyky, mezi něž se jí pletla právě zvažovaná angličtina. Ke Carolininým kompetencím v lužické srbsštině je třeba podotknout, že ani ona, ani její bratr (který ji na cestách doprovází a poskytuje jí servis) nevyrostli v srbské Lužici, nýbrž v Berlíně, a že lužickosrbsky mluvili pouze doma se svým tatínkem a o prázdninách u babičky u Radworu. Nemají tedy ani lužickosrbské školy, a třebaže jazykem hovoří velmi dobře, jsou v podstatě v situaci na úrovni dětí emigrantů.

Podotýkám toto, protože člověk by se měl omluvit, když se splete. Před dvěma lety jsem měl s Carolinou spor na Facebooku – vyčítal jsem jí, že na svých webovkách uvádí znalost kdekterého jazyka, ale lužickou srbštinu tam nepřiznává. Ona, popuzena mou drzostí, se bránila tvrzením, že to není její povinnost. V jejím vzduchu byla znát únava z toho, že po ní kdekdo přihlášku k lužickému srbství vyžaduje. Je to skutečně tak, také já mám za to, že úspěšní lidé mají veřejně dbát o odkaz svého národa, připomínat ostatním jaksi automaticky, že Lužičtí Srbové existují. Myslel jsem, že Carolina to nedělá – leč dělá, po svém. Za poslední dny mě několikrát vyvedla z omylu a přesvědčila, že je Lužická Srbka víc než mnozí z těch, kteří v Lužici vyrůstli. Omlouvám se tedy za svou nedůvěru a děkuji za mimořádný hudební zážitek v kupolovém sále Lobkovického paláce.

Lukáš Novosad

Andělská hudba Caroliny Eyck v České Lípě

Letošní českolipský hudební festival Lípa Musica začal v předstihu v srpnu programem *Ozvěny z kamene* v prostředí, které odpovídalo ideji a názvu koncertu – na hradě Ojvíně. Sedmnáctý ročník festivalu obsáhne dvacet tři koncerty, přičemž organizátoři přehlídky nejen uvádějí na jeviště zajímavé osobnosti hudby, ale rovněž se snaží předvést jejich hudbu i v malých obcích území Euroregionu Nisa. A tak bylo v Čechách vybráno třináct kostelů, kromě dalších v Jezvě, Prysku, Zubrnících, Mikulášově, Kamenickém Šenově nebo Filipově, a v Lužici pět destinací – kromě Budyšina a Žitavy obce Šerachov, Ojvín a Großschönau. Program letošního festivalového ročníku tedy bylo lze vnímat jako příležitost seznámit se se slovan-skou Horní Lužicí. Českolipští ji sice mají za humny a spolupráce mezi kulturními institucemi i jednotlivci tu je opravdu mnohaletá, ale přesto řidší, než by mohla být.

Pokud jde o lužickosrbskou produkci na festivalu, v pátek 21. září vystoupila v českolipské bazilice Všech svatých virtuoska na thereminu Carolina Eyck. Třicetiletá hráčka, dcera muzikanta Jana Bělka, se o hru na theremin začala zajímat ve svých sedmi letech. Zvládla na elektromagnetickém bezdotykovém nástroji nejen přehrávat klasická díla významných skladatelů, ale také sama tvořit. Se svou hrou se představila po celém světě. U nás se před třemi roky při svém vystoupení v zrcadlovém sále Národní knihovny dočkala překvapení v podobě nečekané konkurence, když na přístroj suverénně zahrál jeden z posluchačů koncertu. To tehdy herec pražského Dejvického divadla, které zrovna uvádělo životopisné drama Petra Zelenky o vynálezci thereminu Lvu Sergejeviči Těrmenovi nazvané prostě *Teremin*, předvedl píseň *Ach synku, synku...* Jmenoval se Ivan Trojan.

V České Lípě vystoupila Carolina Eyck v doprovodu klavíristy Christophera Tarnowa, s nímž spolupracuje dlouhodobě, a uvedla skladby klasičtů i moderní (z desítky skladeb uvedme aspoň *Kadiš* Maurice Ravela, *Vokalíza, op.34/14* Sergeje Rachmaninova, *Bleib bei mir Herr* Wilhelma Henryho Monka či *Intermezzo č. 1 a Sonáta pro theremin a klavír č. 1* právě Christophera Tarnowa). Na koncert přišly do kostela asi čtyři stovky posluchačů, leč prezentovanou hudbu bohužel nebylo vždy a všude dobře slyšet. Přesto jsem velice ocenil výkon interpretky. Rovněž výběr přehrávaného repertoáru byl zvolen adekvátně k prostředí, jenže byl nakonec – aspoň po mém soudu – monotónní.

Koncertem Caroliny Eyck nebyly vyčerpány lužickosrbské příspěvky programu letošního ročníku festivalu Lípa Musica na českém území. Ve středu 17. října představí v děčínském Městském divadle Lužickosrbský národní soubor (Serbski ludowy ansambl) své úspěšné folklorní pásmo *Moja reja! Poklady srbské Lužice*, jež ve svých tanečních číslech vzniklo na základě podkladů někdejšího šéfochoreografa souboru, slovenského průkopníka choreografie lidových tanců Juraje Kubánka. Dlužno doplnit, že hudební a taneční soubor byl založen v roce 1952, že za tu dobu v něm angažmá mělo nesčetné muzikantů i zpěváků z celého Československa a že také v současném souboru působí řada Slováků. Je tedy nač se těšit.

Milan Turek

DIVADLO

Němsko-serbske ludowe džiwadło po roce opět v Lužickém semináři

V pondělí 17. září navštívilo Lužický seminář Německo-lužicko-srbské národní divadlo (Němsko-serbske ludowe džiwadło) z Budyšina. Tentokrát však na rozdíl od hostování v uplynulých třech letech nepřijelo na pozvání SPL, nýbrž z popudu SPL na pozvání Kontaktní kanceláře Svobodného státu Sasko. Ta se rozhodla pro letošní Letní slavnosti (tj. festivalu, jenž každý rok v průběhu jednoho ze zářijových víkendů představuje některý ze saských regionů – letos Saské Švýcarsko) využít dočasněho zastřešení dvora u Lužického semináře a uspořádat na něm další kulturní akci. Po několika jiných nápadech nakonec padla volba na budyšínskou inscenaci *Krieg – stell dir vor, er wäre hier* (Válka – představ si, že by byla tady), německý překlad hry dánské autorky Janne Tellerové.

Představení pro tři herce (v budyšínské produkci konkrétně v podání Katji Reimannové, Any Pauline Leitnerové a Andrese Mittermeiera) zpracovává hypotetickou situaci světa obráceného naruby oproti tomu, jaký známe. Oficiální anotace tvrdí zhruba toto: „Demokratická Evropa a Evropská unie se zhroutily, moc převzaly fašistické strany a diktatury a zuří válka. Všude je hlad, bída, realitou každodenního života je strach z nenadálého vojenského útoku. Kdo může, prchá na Blízký východ. A tak sledujeme příběh čtrnáctiletého Němce a jeho rodiny na útěku do nejbližší mírové destinace – Egypta. V tamním uprchlickém táboře se rodina pokouší vrátit do normálního života, protože jí však schází povolení k pobytu, nemá jak se ucházet o práci ani zlepšit své znalosti arabštiny, děti nemohou chodit do školy. Jsou to outsideri se silnou touhou po domově. Jenže kde se teď domov nachází? Po mnoha letech strávených v táboře rodina konečně může začít plnohodnotně budovat novou existenci, avšak setkává se s předsudky vůči cizincům a nenávisť ze strany domácího arabsko-muslimského obyvatelstva. Hostitelská země se nestane novým domovem, ten starý je zničen a jako poražený stát je pouhou součástí autokraticky ovládané Evropy pod francouzskou nadvládou. Navracející se emigranti jsou považováni za zrádce a ten, kdo Německem byl jenom nakrátko projede, ztratí status azylanta ve své hostitelské zemi... Jak z toho ven?“

Zjevně tedy jde o hru návodnou, okaté variující a převracející poměry v současné Evropě, a edukativní (stejně jako v případě inscenace *Raketa*, s níž budyšínské divadlo zavítalo do Prahy vloni; náležitá angažovanost aspoň části repertoáru divadla oblastního formátu tak dle jeho představitelů v Německu nejspíš patří k dobrým mravům). A rovněž jde o inscenaci interaktivní, v níž herci manipulují s publikem, straší ho a snaží se ho znepokojit, přenést na něj pocit strachu. Přitom se počítá s prostorem školní třídy, do něj vtrhnou narušitelé, teroristé, a postaví ho na hlavu. Na dvoře Lužického semináře byla proto instalována provizorní třída: diváci seděli po dvojicích za rozkládacími stoly, seřazenými za sebou do tří řad s uličkami mezi nimi.

Mimochodem, inscenace je společným projektem budyšínského divadla a Památníku Budyšin (Gedenkstätte Bautzen / Wopomnišćo Budyšin), jenž ve městě sídlí v někdejší věznici Stasi a poskytuje tam mimo jiné zázemí Nadaci saských památníků pro připomenutí obětí politické tyranie (Stiftung Sächsische Gedenkstätten zur Erinnerung an die Opfer politischer Gewaltherrschaft). Ostatně v památníku měla inscenace v březnu před třemi roky premiéru, v Budyšíně tedy jde o vážný počín. Při vědomí tohoto kontextu rovněž nutno podotknout, že výběr představované inscenace proběhl tři měsíce před pražským vystoupením, přesto se trefil do aktuálních nálad, neboť byl předveden v čase velikých protestů proti migraci, jež se zhruba od půli srpna odehrávaly v Saské Kamenici. Všichni přítomní členové divadla – kromě herců také režisér Ralph Hensel a obě dramaturgyně Madlenka Šolčic i Eveline Güntherová – tak byli zvědaví, jak se atmosféra nedávných týdnů odrazí na náladě celého odpoledne.

Představení, jež se konalo od dvou hodin odpoledne, navštívila třída z Gymnázia Thomase Manna z pražského Střížkova; celkem tedy mělo zhruba třicet diváků. Před diskusí s režisérem a herci, jež následovala (tak jako při každém uvedení této inscenace) bezprostředně po představení, se lužickosrbská dramaturgyně Šolciová těšila na reakce diváků: „Děti zjevně byly vyvedeny z míry tím, že je herci nenechali sedět v lavicích, nýbrž je donutili vstát a přeskupovat se, že hráli mezi nimi. Vyvedlo je to z klidu, což byl náš cíl. Teď mě hrozně zajímá, co na to řeknou.“ Hodnocení německé dramaturgyně Güntherové bylo rovněž kladné: „Byli jsme víc než spokojeni. Optimální příprava ze strany saského centra, soustředěné mladé publikum, které nemělo potíže sledovat hru v němčině, dobré reakce. I rozprava po představení byla pro nás zajímavá a uspokojující. Měli jsme dobré ohlasy, třebaže téma hry v Česku není tak aktuální jako v Sasku. Ale studenti ho reflektovali velmi citlivě a inteligentně. Samozřejmě reakce u nás doma jsou jiné, protože téma migrace je tam téma číslo jedna. Každopádně pro nás to byla velmi dobrá zkušenost a rádi přijedeme znovu.“ Její slova později potvrdil vedoucí Kontaktní kanceláře David Michel, když pobaveně konstatoval, že reakce diváků se dala očekávat: „Vyjadřovali se v tom smyslu, že migrace není zdejší téma, že většina uprchlíků stejně míří dál do Německa.“

Akce byla druhou z řady, jíž se saský konzulát v Praze pokouší oslovovat a přivádět do Lužického semináře na saskou, potažmo lužickosrbskou kulturu žáky a studenty tuzemských německojazyčných škol. Poprvé byla takto v červnu předvedena mateřským školám loutková pohádka *O hloupém Honzovi*, kde se plynule (ovšem pro malé děti hravě, a tak snad srozumitelně) střídaly čeština s němčinou a dalšími jazyky.

Lukáš Novosad

OČIMA

Loučení s politickými přáteli

Ve středu 26. září byl vzácný den. Do Prahy zavítali předseda Domowiny Dawid Statnik a referent pro zahraničí a kulturu Domowiny Clemens Škoda, aby se oficiálně rozloučili se senátorem za ČSSD Jaromírem Jermářem, který se rozhodl po dvanácti letech svého mandátu nepokračovat a vrátit se na prahu důchodu zpět ke své práci v historicko-etnografickém oddělení Muzea Mladoboleslava. Jermář v Senátu působil jako místopředseda i předseda Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice a místopředseda Stálé komise Senátu pro krajanů žijících v zahraničí. Ve své funkci pro Lužické Srby mnohé vykonal – kromě jiného pomohl prosadit, aby Senát Parlamentu České republiky uznal Lužické Srby za české krajanů, usíloval o to, aby Senát uspořádal veřejné slyšení pro Lužické Srby či pomáhal zařídit koncert k stému výročí Domowiny (oratorium Korly Awgusta Kocora *Nalěčo* znělo Valdštejnskou zahradou před šesti sty diváky začátkem prázdnin v roce 2012). Rozloučení proběhlo v sídle Výboru pro vzdělávání v Senátu i za účasti předsedy SPL a senátorova asistenta Lukáše Nedvěda, který je stejně jako Jaromír Jermář členem SPL.

To je i někdejší český konzul v Drážďanech Jiří Kuděla, který svou funkci po čtyřech letech předal letos v srpnu (konzulkou se po něm stala Markéta Meissnerová). Proto oficiální rozloučení proběhlo téhož dne také s ním, tentokrát v Lužickém semináři. Kuděla byl vzácný přítel na telefonu, kdykoli bylo potřeba něco pro Lužické Srby nebo české přátele Lužice vykonat, zařídit, pomoci. V posledním roce svého mandátu například výrazně apeloval na saské i české straně ve věci zjednodušení pravidel pro uznávání kvalifikace českých učitelů v Sasku, potažmo v Lužici. Jeho práce mimochodem přesáhla jeho mandát, protože patřil k iniciátorům výstavy *Sasko Čechy 7 000*, která od 27. září představuje ve Státním muzeu v Saské Kamenici kulturní dějiny obou zemí a nabízí exkluzivní pohled na významné umělecké poklady Čech a Sasko a jejich vztahy od doby kamenné po současnost. (Svou expozici tam mají rovněž Lužičtí Srbové; výstava

dokonce přispěla i SPL, a to zapůjčením obrazu – portrétu Jakuba Xavera Ticina ze sálu Lužického semináře v Praze.)

Oba ocenění obdrželi z rukou předsedy Domowiny Dawida Statnika knihu fotografa Mačije Bulanka a básničky Rózi Domašcyny *Prjedy hač woteńdžeš*, pamětní medaili Domowiny a diplom Domowiny. (Akt předání pomohl odlehčit oficiální atmosféru dne, neboť obdarovaným byl omylem předán stejný diplom: Jermář nejprve dostal Kudělov a s tím byly pořízeny i oficiální fotografie.) Setkání bylo využito rovněž k rozhovorům o tom, jak mohou bývalí funkcionáři srbské Lužice nadále pomáhat. Odchod obou mužů z jejich funkcí totiž samozřejmě znamená přinejmenším dočasné oslabení lužickosrbské věci v tuzemské politice, jelikož pánové jsou historici se slavistickým zaměřením a tak pro Lužické Srby našli pochopení, aniž se s nimi museli blíže seznamovat.

Život našťásti má smysl pro rovnováhu, takže v onu středu nebyly důvody jenom ke smutku a nostalgii. Dalšímu našemu členovi Pavlu Šlechtovi, jenž do loňska pracoval jako učitel vyslaný do srbské Lužice oficiálně českým státem šířit češtinu, se v Budyšině narodila dcera Hanička. Aneb nová česká Lužická Srbka. Čili skutečně to byl vzácný den.

Lukáš Novosad

Předseda Domowiny Dawid Statnik předal končícímu senátorovi Jaromíru Jermářovi pamětní list, foto Lukáš Novosad

David Statnik a Clemens Škoda rozmlouvají s Jiřím Kudělou, foto Eliška Oberhelová

„Druhý život“ malých jazyků

V letošním červnovém čísle Rozhledu vyšla pod titulem »Nowi wużiwarjo« w konteǔsce mjeńsinowych rěčow a rewitalizaciskich prócowanjow w Europje (č. 6/2018, str. 19–25) lužickosrbská verze článku prof. Leoše Šatavy „Noví mluvčí“ v kontextu menšinových jazyků v Evropě a revitalizačních snah, který byl otištěn loni v časopise Národopisná revue (č. 4/2017, str. 44–50). Z těchto článků přinášíme našim čtenářům výtah.

Leoš Šatava se zde zabývá fenoménem tzv. nových mluvčích, kteří si na rozdíl od tzv. rodilých mluvčích neosvojili jazyk v procesu socializace, tj. nenačili se mu doma v rodině, ale jinde a jinak, zpravidla v dospělosti ve škole či z učebnic, a to na základě vlastní volby. Donedávna byly (socio)lingvistické studie u menšinových jazyků zaměřeny především na rodilé mluvčí, a revitalizační snahy se zakládaly na posílení či obnovu mezigeneračního předávání jazyka. U řady etnik (v Evropě Katalánců, Basků, Velšanů, Sámů aj., jinak např. Maorů na Novém Zélandě nebo některých indiánských etnik) se skutečně podařilo zastavit či alespoň zpomalit jazykovou a etnickou asimilaci. Fenomén tzv. nových mluvčích však výrazně mění situaci: v řadě případů již početně převyšují „tradiční“ (původní) uživatele jazyka. Jazyk „rodilých“ a „nových“ mluvčích však právě následkem odlišné cesty osvojení není totožný, hovoří se o „postvernakulárních jazycích“ (*latinsky vernaculus = domácí, náš vlastní, patříci naší domácí pospolitosti – pozn. ZBS*) či „xenolektech“ (*řecky xénos = cizinec, légo = mluvím – pozn. ZBS*). Autor se přiklání k definici xenolektu ve znění „umělý jazyk vytvořený z řady dialektů s rysy typickými pro řadu dialektů, zkombinovaných dohromady“. To logicky způsobuje vznik dichotomií mezi mluvčími „novými“ a „rodilými“, jestliže ti nové formy nepovažují za svoje. Vystávají tak otázky hranic, otázky legitimacy a autenticity různých forem jazyka a především otázky možností jejich integrace resp. integrace skupin jejich uživatelů.

V Lužici se „novými mluvčími“ stávaly např. děti slezských Němců, přesídlených po 2. světové válce, posluchači lužickosrbských jazykových škol pro dospělé, v posledních letech jich pak přibývá zejména v Dolní Lužici v souvislosti s novinkami ve školství (mj. projekt WITAJ). I přes aktuálně vstřícnou atmosféru vůči etnickým a jazykovým menšinám v Evropě se totiž nedaří zastavit úbytek rodilých mluvčích. Po roce 2000 byl pro nedostatek dětí hovořících běžně lužickosrbsky opuštěn dosavadní, za NDR zavedený model dělení výuky na třídy A (s vyučovacím jazykem lužickosrbským) a B (jen s výukou lužické srbštiny jako předmětu) a nahrazen „konceptem 2plus“, která představuje plně bilingvní, lužickosrbsko-německou výuku. Ta umožnila zapojit i děti z německých či poněmčených rodin. Dochází tak nicméně k určité nivelizaci – žáci, kteří z domova neumějí lužickosrbsky vůbec nebo jen slabě, získávají základní znalosti, avšak ti, kteří umějí dobře, své jazykové schopnosti nerozvíjejí, jak by mohli v prostředí, kde by se mluvilo čistě lužickosrbsky.

Příznačné je, že pro „nové mluvčí“ už menšinový jazyk primárně není automatickým každodenním prostředkem dorozumívání, nýbrž symbolem a projevem uvědomělé identity. Zároveň přestává být výlučným atributem „kmenové“ příslušnosti a jazyková komunita se otevírá i lidem evidentně cizího původu, pokud se např. přistěhují do regionu, anebo je k osvojení jazyka vedou čistě osobní sympatie.

Jazyk tak, podobně jako některé formy folkloru, lidový kroj apod., vstupuje do „druhého života“, v němž sice znovu žije, avšak v odlišné formě, v odlišných kontextech a odlišným způsobem.

Vztahy obou forem jazyka jsou různorodé podle konkrétní situace daného etnika. L. Šatava předkládá třídění do pěti kategorií. Příkladem jazyka v minulosti již zcela vymřelého a nově rekonstruovaného, je kornština, keltský jazyk z Cornwallu (*ta má nyní díky několika rodinám nadšenců znovu i „rodilé mluvčí“ – pozn. ZBS*). Manština (manx), jazyk ostrova Manu v Britském souostroví, vymřel v 70. letech 20. století a byl obnoven ještě se znalostí živé komunikace, používá se však zejména při kulturních příležitostech a zčásti ve veřejné administrativě; podobně je na tom vilamovština, starobylý smíšený germánský dialekt na bázi středověké němčiny z Wilamowic v Horním Slezsku. U řady jazyků pokračuje strmý pokles počtu rodilých mluvčích souběžně s výraznými revitalizačními snahami (sem patří dolnolužická srbština, dále pak např. bretonština, lemkovština nebo jidiš). Jiné jazyky mají pak ještě rodilých mluvčích dostatek, i přitom však zaznamenávají dokumentační a obrodné snahy (např. dolnoněmčina, kašubština, baskičtina aj.). Samostatnou kategorií představují specifické případy vzniklé historickým vývojem, jmenovitě irština, která je státním a prvním úředním jazykem, rodilých mluvčích původních dialektů je však jen několik desítek tisíc a „školskou irštinu“ v nějaké míře ovládá cca 1,8 mil. lidí (*z cca 4,8 mil. obyvatel – pozn. ZBS*).

K porovnání mezi tradičními a novými mluvčími používá autor příklad Bretaně, řada znaků je však obecněji platná a dá se najít i v Lužici. Tradiční mluvčí žijí převážně na venkově, jsou to vesměs starší lidé, hovoří nářečnickými formami jazyka co do slovní zásoby i výslovnosti; většinou nedovedou ve své řeči číst a psát – protože vyučování bylo pouze ve většinovém jazyce; hodně slov převzali z většinového jazyka, hlavně moderní pojmy. Mluví svým jazykem, protože je to jejich mateřština, ale drží se s ním raději v soukromí a často se za něj před většinou stydí. Noví mluvčí bývají naopak mladší lidé, kteří žijí na širším území, často ve městech; následkem způsobu osvojení jazyka umějí jím číst i psát, ale výslovnost mají ovlivněnou většinovým jazykem; naopak se snaží o lexikální čistotu a přejatá slova z většinového jazyka nahrazují původními nebo nově vytvořenými. Skladba a styl přitom také často kopírují většinový jazyk (což nepříjemně pocítují rodilí mluvčí). Menšinovým jazykem mluví proto, že chtějí, rozhodli se tak, a při aktivistickém přístupu bývají někdy militantní.

Z toho pak vyplývají i různé a ne vždy dobré vztahy mezi oběma druhy mluvčích, případně i navzájem mezi skupinami „nových mluvčích“, kteří zastávají rozdílné představy o podobě obnoveného jazyka. Záchrana jazyka je zde prostě jednou z forem aktivismu a neshody nabývají podoby obyčejných stranických konfliktů. Pro tyto skupiny se pak žijící rodilí mluvčí autentických původních podob jazyka stávají až nepohodlnou komplikací v prosazování jejich představ. V každém případě s úbytkem rodilých mluvčích postupně převládají nové formy.

Autor připomíná, že situaci lze srovnávat s průběhem kodifikací spisovných jazyků, které také vznikaly a byly prosazovány víceméně jako umělé. Upozorňuje na diskusi, zda vůbec malé jazyky takovou kodifikaci potřebují. Připomíná, že jazyk je jak dorozumivacím kódem, tak symbolem, a tyto funkce musí plnit v živém kontextu i za cenu adaptace na tento kontext.

Přípravila a z internetových zdrojů doplnila
Zuzana Bláhová-Sklenářová.

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, www.luzice.cz, luzice@luzice.cz, ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech nákladem 300 výtisků. Cena 30 Kč.
Redakční rada: vedoucí redaktorka Eliška Oberhelová, Michalovice 17, 412 01 Litoměřice, eliska.oberhelova@gmail.com; zástupce vedoucí redaktorky: Jan Zdichynec, zdichy.j@seznam.cz; členové: Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Štefan Pilát. Sazba: Martina Lapišová.
Roční předplatné: ČR 300 Kč, zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet Fio banka, a. s., 2900678633/2010.
Objednávky a stížnosti na nezasilání: Redakční rada ČLV, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, luzice@luzice.cz, tel. 728 581 822.
Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor. Nevyžádané rukopisy nevracíme.
MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.